

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ МАЄ ПЕРЕДБАЧАТИ НЕВІДВОРОТНЕ ВІДШКОДУВАННЯ СУБ'ЄКТОМ ЗЛОЧИНУ ЗАВДАНИХ ДЕРЖАВІ І ЙОГО ЖЕРТВАМ ЗБИТКІВ

ПІДЮКОВ Петро Павлович - доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, завідувач наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення навчально-виховного процесу ННІПП НАВС

УСТИМЕНКО Тетяна Петрівна - кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права і процесу НАВС

ОСИПЕНКО Руслан Іванович - здобувач кафедри ОРД НАВС, начальник Шевченківського РУ ГУ МВС України у м. Киві

Стаття посвячена проблемі посилення кримінальної відповідальності за тероризм і його фінансування, в частині, обґрунтовується цілесобразність законодавчої регламентації обов'язкового і неотвратимого возмещення суб'єктами таких преступлений нанесеного государству и их жертвам ущербів.

Ключові слова: *терористичний акт, фінансування тероризму, відшкодування збитків, компенсація витрат.*

Еволюція і глобалізація тероризму, що спостерігаються останнім часом у багатьох країнах світу, все більше вимагають від усієї світової спільноти адекватних заходів протидії цьому чи не найнебезпечнішому різновиду кримінальних правопорушень. Цілком зрозуміло, що в умовах розвитку світових інформаційних, фінансових, транспортних та інших ресурсів, насиченості індустріальних регіонів і мегаполісів небезпечними виробництвами, стратегічними об'єктами і спорудами, розгалуженими системами життєзабезпечення тощо, збитки від можливих терористичних акцій можуть бути катастрофічними. Так, унаслідок теракту в Нью-Йорку (2001 рік, 11 вересня), за різними оцінками фахівців, було спричинено збитків у розмірі понад 95 млрд. доларів США. Ще більшими вони здаються очікуваними від довготривалої терористичної агресії на Сході нашої держави, де майже щодня гинуть ні в чому не повинні люди, жінки й діти, зруйновано інфраструктуру багатьох населених пунктів і великих міст,

помешкань громадян, значна частина яких вимушена залишати рідні оселі, покидати улюблені місця роботи чи навчання. Тільки під час антитерористичної операції вже втрачено близько 6 тис. бійців АТО і вдвічі більше – отримали поранення і каліцтва.

Останнім часом зафіксовано функціонування стійких каналів масового надходження у незаконний обіг з території проведення АТО найрізноманітнішого арсеналу вогнепальної зброї, вибухівки та вибухових пристроїв, що несе потенційну загрозу для миру і спокою населення в інших регіонах країни [1, с. 12].

Відомий учений і практик у галузі забезпечення державної безпеки і протистояння терористичним загрозам В.В. Крутов небезпідставно наголошував на тому, що терор із засобів досягнення цілі перетворився у саму ціль; з'явилася філософія тероризму як самодостатнього явища; сучасний тероризм став, по суті, вже ідеологією, на якій виросло зовсім нове покоління терористів з іншим менталітетом, нерозумінням, несприйняттям чи ігноруванням будь-яких моральних обмежень у застосуванні насилля і руйнуванні загальнолюдських цінностей. При цьому головними причинами й витоками тероризму в Україні він ще на початку нинішнього тисячоліття вбачав «наше соціально-економічне становище і ті проблеми, які лежать в основі непростих відносин між суб'єктами господарювання», а першопричиною – «серйозне майнове розмежування» [2, с.127].

Підкреслимо, що саме вказані складові, спотворені антиукраїнською пропагандою, прихованим агресивним ворожим настроєм до нашої країни з боку Росії й усілякою підтримкою нею донецько-луганських сепаратистів (військовою технікою, зброєю, живою силою тощо) стали тим основним поштовхом як для початку терористичної агресії у східних регіонах України, так і подальшого її розвитку, дестабілізації ситуації, причому, не лише в нашій державі, а й у Східній Європі і навіть в усьому світі.

Через перепускні пункти державного кордону України з дружньою колією Росією, підконтрольні бойовикам-сепаратистам, під виглядом гуманітарної допомоги останнім регулярно надходять колони автомобільних конвоїв з озброєнням, боеприпасами і живою силою, поставляється немаркована бронетехніка й т. ін. Значно збільшилися обсяги їхніх поставок у Східну частину України з березня цього року залізничним сполученням через вузлову станцію м. Дебальцево, залишеного в лютому військами сил АТО.

Зрозуміло, що така широкомасштабна допомога й довготривала підтримка розв'язаної бойовиками донецько-луганського регіону військової агресії вимагає постійних багатомільйонних витрат від їх організаторів (тобто Росії й усіх тих прибічників сепаратистів, хто фінансує терористичну діяльність останніх).

Як підкреслює Президент України П.О. Порошенко, міжнародна коаліція на підтримку України має надати рішучу відсіч злочинам терористів, «посилити всі форми тиску на тих, хто їх спонсорує та всебічно підтримує. Будь-яка допомога бойовикам, постачання зброї, техніки й добре тренованої живої сили – хіба це не є підтримкою тероризму, наочною для всього світу?» [3, с.2].

Переконаливим свідченням подібного спонсорування є і загальновідомі в світі далеко не поодинокі факти фінансового супроводження терористичних акцій в США, Росії, Японії, на Близькому Сході.

Так, щорічні надходження з Ірану на фінансування терористичної діяльності ор-

ганізації ісламських фундаменталістів шийтської гілки Хезболлах (Ліван) сягають 100 млн. доларів США. Річний бюджет Хамос (ісламський рух опору, Палестина) оцінюється в 30 млн. американських доларів. Ірландські терористи з ІРА витрачають на свої потреби в середньому 12 млн. доларів за рік. Доходи терористичної секти «Аум Сенріке» на момент здійснення хімічної атаки в токійському метро (1995 рік) склали майже 100 млрд. єн. Фінансування організації сепаратистів ЕТА («Країна басків і волі», Іспанія) становить щорічно близько 1,5 млрд. песет. Навіть тільки особистий статок організатора, основного ватажка і спонсора міжнародного тероризму Осамі Бен Ладена обчислюється 300 млн. доларів США.

Невипадково, що саме після згаданої вище трагедії 11 вересня 2001 року в США (Нью-Йорк) одним із центральних напрямів контртерористичного удару американських спецслужб стали відомі їм фінансові мережі терористичних організацій, коли тільки протягом перших трьох місяців поспіль було заблоковано їхні активи в банках США на суму близько 33 млн. доларів. Це, до речі, спонукало і міжнародне світове співтовариство дещо по-іншому подивитись на проблему фінансування тероризму. У Резолюції 1373 Ради Безпеки ООН по боротьбі з тероризмом, прийнятій 28 вересня 2001 року, Організація Об'єднаних Націй, визначаючи необхідність того, щоб держави у доповнення до міжнародного співтовариства вживали додаткових заходів з метою запобігання та протидії на своїх територіях, з використання усіх законних засобів, фінансування та підготовки будь-яких актів тероризму, зобов'язала всі країни світу:

а) запобігати й протидіяти фінансуванню терористичних актів;

б) вести кримінальну відповідальність за навмисне надання та збір засобів, будь-якими методами, прямо чи опосередковано, їх громадянам або на їх території з намірами, щоб такі засоби використовувались, – чи при усвідомленні того, що вони будуть використані, – для здійснення терористичних актів;

в) невідкладно заблокувати кошти та інші фінансові активи чи економічні ресурси осіб, які скоюють або намагаються скоїти терористичні акти, або беруть участь у здійсненні терористичних актів чи сприяють їх здійсненню; організацій, які прямо чи опосередковано перебувають у власності або під контролем таких осіб, а також й осіб та організацій, що діють від імені або за вказівкою таких осіб;

г) утримуватись від надання у будь-якій формі підтримки – активної чи пасивної – організаціям або особам, причетним до терористичних актів, у тому числі шляхом запобігання вербовки членів терористичних груп та ліквідації каналів постачання зброї терористам;

д) відмовляти в укритті тих, хто фінансує, планує, надає допомогу або скоює терористичні акти чи надає укриття терористам;

ж) не допускати, щоб ті, хто фінансує, планує, надає допомогу або скоює терористичні акти, використовували свою територію з цією метою проти інших держав або їх громадян;

з) забезпечувати, щоб будь-яка особа, яка бере участь у фінансуванні, плануванні, підготовці або здійсненні терористичних актів чи в підтримці терористичних актів, притягалася до судової відповідальності, й забезпечити, щоб, окрім будь-яких інших заходів щодо цих осіб, такі терористичні акти кваліфікувались як серйозні кримінальні правопорушення у внутрішньодержавних законах і положеннях та щоб покарання належним чином визначалося серйозністю таких терористичних актів;

к) надавати одна одній усіляке сприяння щодо кримінального провадження чи кримінального переслідування, що мають відношення до фінансування або підтримки терористичних актів, включаючи сприяння в отриманні наявних у них доказів, необхідних для такого переслідування.

У контексті зазначених міжнародно-правових вимог Україною здійснено конкретні заходи, зокрема, введено кримінальну відповідальність за фінансування тероризму, прийнято Закон «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) дохо-

дів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [4].

Системний порівняльний аналіз цих законодавчих актів дає всі підстави вважати й стверджувати, що порівняно з іншими країнами, в українському законодавстві саме у світлі вимог ООН було розв'язано вказану проблему.

Так, у ч. 1 ст. 258 (5) КК України передбачено досить серйозну кримінальну відповідальність за фінансування тероризму, тобто «дії, вчиненої з метою фінансового або матеріального забезпечення окремого терориста чи терористичної групи (організації), організації, підготовки або вчинення терористичного акту, втягнення у вчинення терористичного акту, сприяння вчиненню терористичного акту та створення терористичної групи (організації)».

Частинами 2 і 3 цієї ж статті кваліфікуючими ознаками фінансування тероризму визначено вчинення його у великому та особливо великому відповідно розмірах (понад 6 та 18 тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян), а їх санкції містять серед іншого конфіскацію майна.

При цьому, як нам здається, вітчизняний законодавець не виправдано залишив поза своєю увагою обов'язковість відшкодування суб'єктами цих злочинів (у повному обсязі) завданих їхніми протиправними діями державі і їх жертвам збитків.

Відповідно до норм КПК України, під час будь-якого кримінального провадження підлягають доказуванню, зокрема, вид і розмір завданої кримінальним правопорушенням шкоди (п. 3) ч. 1 ст. 91), яка компенсується потерпілому за результатами розгляду цивільного позову в кримінальному провадженні (ч. 2 ст. 127).

Водночас, по-перше, відшкодування потерпілому (територіальній громаді, державі) завданої шкоди ч. 1 ст. 127 КПК віднесено до права підозрюваного, обвинуваченого, а також за його згодою будь-якої іншої фізичної чи юридичної особи.

По-друге, таке відшкодування згідно з ч. 1 ст. 128 КПК можливе лише за ініціативою особи, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним

діянням завдано майнової та / або моральної шкоди.

По-третє, це її волевиявлення має бути оформлене у вигляді цивільного позову, який належить їй пред'явити до початку судового розгляду.

З огляду на чи не найнебезпечніший різновид злочинності, тероризм і його фінансування неминує пов'язані із загрозою спричинення жертвам терору колосальних збитків і реально зумовлює їх спричинення, у зв'язку з чим навряд чи логічно (доцільно) пов'язувати їх відшкодування з певними процесуальними процедурами, волевиявленнями учасників процесу (тим більш – підозрюваних чи обвинувачених) тощо.

На нашу думку, саме для такого роду злочинів зазначений обов'язок має бути невідворотним для їх суб'єктів. Доведемо на користь нашої позиції наступні міркування.

Насамперед, відповідно до ч. 3 ст. 127 КПК України, шкода, завдана потерпілому внаслідок кримінального правопорушення, компенсується йому за рахунок Державного бюджету України у випадках та в порядку, передбачених законом.

У Розділі VIII Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», яким передбачено відповідальність за порушення вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом та відновлення прав і законних інтересів власників, зазначається (ч. 1 ст. 24), що «особи, які винні у порушенні вимог цього Закону та / або нормативно-правових актів, що регулюють діяльність у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансують тероризм чи розповсюдження зброї масового знищення, несуть кримінальну, адміністративну чи цивільно-правову відповідальність згідно із законом.

Частиною 1 ст. 27 цього ж Закону регламентовано, що за рішенням суду доходи, одержані злочинним шляхом, підлягають

конфіскації в доход держави або поверненню їх власнику, права чи законні інтереси якого порушені, або відшкодовується їх вартість.

Втім, ч. 4 цієї статті передбачено, що шкода, яка заподіяна юридичній або фізичній особі незаконними діями лише «державних органів внаслідок здійснення ними заходів щодо протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму чи фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, відшкодовується з Державного бюджету України в установленому законом порядку».

Отже, вважаємо, що словосполучення «державних органів внаслідок здійснення ними заходів протидії» слід вилучити зі змісту цієї норми, наприкінці якої зазначити: «... з подальшим покриттям понесених витрат за рахунок суб'єктів вказаних злочинів як безпосередніх заподіювачів шкоди».

Ще більш важливим, на нашу думку, є відповідне викладення змісту ст. ст. 258 і 258 (5) КК України в наступній редакції:

«Стаття 258. Терористичний акт

1. Терористичний акт, тобто застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погроза вчинення зазначених дій з тією самою метою, – караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна або без такої та компенсацією в повному обсязі завданої державі та його жертвам шкоди.

2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або якщо

вони призвели до заподіяння значної майнової шкоди чи інших тяжких наслідків, – караються позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років з конфіскацією майна та повним відшкодуванням завданих державі та їх жертвам збитків.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, що призвели до загибелі людини, – караються позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі з конфіскацією майна та повним відшкодуванням завданої державі та їх жертвам шкоди (частини 4 і 5 ст. 258 виключені на підставі Закону № 170 – V від 21.09.2006).

6. Особа звільняється від кримінальної відповідальності за діяння, передбачене частиною першою цієї статті в частині погрози вчинення терористичного акту, якщо вона до повідомлення їй про підозру у вчиненні нею злочину добровільно повідомила правоохоронний орган про цей злочин, сприяла його припиненню або розкриттю, у разі якщо внаслідок цього і вжитих заходів було відвернено небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо в її діях немає складу іншого злочину та за умови повного відшкодування завданих державі та його жертвам збитків».

«Стаття 258 (5). Фінансування тероризму

1. Фінансування тероризму, тобто дії, вчинені з метою фінансового або матеріального забезпечення окремого терориста чи терористичної групи (організації), організації, підготовки або вчинення терористичного акту, втягнення у вчинення терористичного акту, публічних закликів до вчинення терористичного акту, сприяння вчинення терористичного акту, створення терористичної групи (організації), – караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до двох років з конфіскацією майна та компенсацією в повному обсязі завданої державі та його жертвам шкоди.

2. Ті самі дії, вчинені повторно або з корисливих мотивів, або за попередньою

змовою групою осіб, або у великому розмірі, або якщо вони призвели до заподіяння значної майнової шкоди, караються позбавленням волі на строк від восьми до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років з конфіскацією майна та компенсацією в повному розмірі завданих державі та його жертвам збитків.

3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені організованою групою чи в особливо великому розмірі, або якщо вони призвели до інших тяжких наслідків, – караються позбавленням волі на строк від десяти до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років з конфіскацією майна та компенсацією в повному обсязі завданої державі та його жертвам шкоди.

4. Особа, крім організатора або керівника терористичної групи (організації) звільняється від кримінальної відповідальності за дії, передбачені цією статтею, якщо вона добровільно до притягнення до кримінальної відповідальності повідомила про відповідну терористичну діяльність або іншим чином сприяла її припиненню або запобіганню злочину, який вона фінансувала або вчиненню якого сприяла, за умови, що в її діях немає складу іншого злочину та компенсавання у повному обсязі завданих її діями збитків державі та іншим жертвам терору.

Примітка. 1. Фінансування тероризму визнається вчиненням у великому розмірі, якщо розмір фінансового або матеріального забезпечення перевищує шість тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян.

2. Фінансування тероризму визнається вчиненням в особливо великому розмірі, якщо розмір фінансового або матеріального забезпечення перевищує вісімнадцять тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян.

3. Компенсавання у повному обсязі завданих державі та жертвам тероризму збитків означає повне відшкодування їм моральної та / або майнової шкоди, включаючи недоотримані внаслідок терорис-

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена проблемі посилення кримінальної відповідальності за тероризм і його фінансування, зокрема, обґрунтовується доцільність законодавчої регламентації обов'язкового й невідворотного відшкодування суб'єктами таких злочинів завданих державі та їх жертвам збитків.

тичного нападу прибутки, втрачену вигоду тощо».

Слід наголосити й на тому, що наші пропозиції цілком відповідають міжнародно-правовим нормам, низкою яких підтверджується необхідність запровадження відшкодування шкоди, заподіяної злочином. Це, зокрема, насамперед, Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживань владою (1985р.), Європейська конвенція щодо відшкодування збитку жертвам насильницьких злочинів, підписана у Страсбурзі 1983 р.; Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи № R (85) 11 від 28 червня 1985 р. державам-членам щодо становища потерпілого в рамках кримінального права і кримінального процесу; Директива Ради Європейського Союзу про компенсацію жертвам злочинів, прийнята 29 квітня 2004 р., та інші міжнародно-правові акти.

Варто при цьому згадати, що у розрізі їх вимог в Україні свого часу було підготовлено і подано до Верховної Ради України ряд законопроектів, але, на жаль, жоден з них не був схвалений як закон, і вказаний спосіб відшкодування шкоди потерпілим від злочинів особам (за рахунок Державного бюджету України) залишається поки що без реалізації [5, с. 350].

SUMMARY

The article deals with strengthening criminal liability for terrorism and its financing, in particular, the expediency of legislative regulation of obligatory and inevitable reimbursement subjects such crimes caused to the state and their victims in distress.

Отже, вважали б за доцільне Верховній Раді України повернутися до цих питань, розглянувши їх єдиним пакетом разом із внесеними нами пропозиціями, які викладені вище (з подальшим відпрацюванням науковцями і практиками відповідних джерел і механізмів відшкодування шкоди, компенсації витрат із Державного бюджету України тощо).

Запропоновані законодавчі новели, на наше глибоке переконання, значно сприяли б серед іншого більш успішній протидії тероризму та його фінансуванню в Україні.

Література

1. Торгоненко А. «Зброя та вибухівка»: підсумки підбито // Іменем Закону – 2015. – № 11 (5969). – С. 12.
2. Крутов В.В. Від патріотичного виховання боротьби з тероризмом... до недержавної системи національної безпеки. – К.: Видавництво «Преса України», 2009. – 592 с.
3. Порошенко П. Ми захистимо нашу свободу // Моменти. – 2015. – № 1. – С. 2.
4. Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2014. – № 50-51. – Ст. 2057.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1 / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. – Х.: Право, 2012. – 768 с.